

Волощук Мирослав
(Івано-Франківськ)

Font Marta. Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. – Szeged, 2005. – 330 l.

(Фонт Марта. Королі династії Арпадів та князі Рюриковичі. – Сегед, 2005. – 330 с.)

Дослідження русько-угорських відносин періоду Середньовіччя (IX–XIV ст.) продовжується ось вже більше, ніж 200 років. Учені центральноєвропейських держав – України, Росії, Угорщини, Польщі, Словаччини зробили немало у вивченні даної проблематики за попередні десятиліття, але комплексної, цілісної монографії до останнього моменту видано так і не було. У зв'язку з цим поява в 2005 р. угорсько-мовного видання «Королі династії Арпадів та князі Рюриковичі»¹ слід розцінювати як успіх.

Автор книги печська дослідниця Марта Фонт – близько 30 років займається вивченням усесторонніх міждинастичних контактів династії Арпадів зі східнослов'янськими княжими родами (Київської і Чернігівської землі, Волині, Галичини і ін.). Тривалий час навчаючись і працюючи в СРСР, автор глибоко вивчила джерелознавчу спадщину Русі, ознайомила з роботами істориків Росії, України і, таким чином, в середовищі угорської наукової еліти напевно вперше після Онтала Годінки поставила проблематику русько-угорських відносин IX–XIII ст. за предмет окремого дослідження. До моменту видання даної монографії М. Фонт опублікувала величезну кількість статей, деякі з яких стали базою для написання вище аналізованого видання².

¹ *Font M. Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. – Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2005. – 330 l.*

² *Фонт М. Венгерско-русские политические связи в XII веке (1118–1199 гг.) // Венгры и их соседи по Центральной Европе в Средние века и Новое время. Памяти В.П. Шушарина. Сборник статей / Ред. колл. Т.М. Исламов, А.С. Стыкалкин, М.К. Юрасов. – М.: Конти, 2004. – С. 86–115; Фонт М. Венгры на Руси в XI–XIII вв. // А се его серебро: Збірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України М.Ф. Котляра з нагоди його 70-річчя. – К.: Інститут історії України НАН України, 2002. – С. 89–98. Фонт М. Киевская летопись как источник для изучения венгерской истории // Specimina nova universitatis quinqveeclesiensis. – 1989. – S. 149–156; Фонт М.*

Дослідження автора побудоване за проблемним принципом, окрім традиційних вступу і підсумків, включає два основні розділи (розбитих на параграфи), непоганий картографічний матеріал, схеми, таблиці.

Хронологічно книга охоплює період від кінця IX ст. до 1301 р., хоча, судячи зі змісту і текстової частини, верхнім рубежем вивчення даних взаємостосунків все-таки є 1264–1270 рр., тобто – період від моменту смерті «короля Русі» Данила Романовича (1264 р.) і до завершення правління угорського правителя Бели IV (1270 р.).

Сучасний український і російський читач, який володіє угорською мовою гідно оцінить дане дослідження, оскільки в процесі роботи з книгою не можна не помітити бажання М. Фонт зосередити

Политические отношения венгерского короля Гези II с Русью 1141–1152 // *Hungaro-Slavica*. – 1983. – Budapest: Akademiae kiadó. – О. 33–40; *Фонт М.* Роль соседних кочевников в формировании древнерусских княжеств южного региона // Место России в Евразии. – Budapest: Magyar Ruszisztikai Intézet, 2001. – С. 55–63; *Font M.* A Kijevi évkönyv mint magyar történeti forrás // *Történelmi szemle / Szerkesztők F.Szakály, J.Pótó, Gy.István Tóth*. – Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia történettudományi intézetének értesítője, 1991. – Évf.33. – Sz. 1–2. – Old. 70–83; *Font M.* II. Anrdás király politikája és hadjáratai // *Századok*. – 1991. – Évf.125. – Sz. 1–2. – Old. 107–144; *Font M.* III Béla szerepe az 1180-as évek holicsei trónküzdelseiben // *Történeti Tanulmányok Dél Pannóniából (A dél-dunántúli történészek I. regionális konferenciájának válogatott előadása)*. Pécs, 1987. május 9–10). – Pécs: Pécsi Akadémiai Bizottság, 1988. – T.1. – Old.9-17; *Font M.* Einige räpräsentanten des Kleinadels im polnisch-ungarischen Grenzgebieten im 13 Jh. und die Zukunft ihrer Familie // *Specimina nova universitatis quinqueecclesiensis*. – 1995. – №9. – S. 237–250; *Font M.* «Gesta Danielis regis» // «Magyaroknak eleiről». Ünnepi tanulmányok a batvan esztendő M.Ferenc tiszteletére / Szerk. P.Ferenc. – Szeged, 2000. – Old. 149–163; *Font M.* Hungaro-kievan political ties and cultural relations during the 12-th century // *Specimina nova universitatis quinqueecclesiensis*. – 1996. – №12. – S. 139–149; *Font M.* Kijev és Halics az Árpád-házi királyok politikájában // *Magyarország és Kijevi Rusz / Sorozatszerkesztő K.József*. – Ungvár: Magyar Kulturális Szövetség, 2001. – Old. 38–54; *Font M.* Magyar-orosz politikai kapcsolatok a 12 században // *Aetas*. – 1991. – №3. – О. 53–75; *Font M.* Megjegyzések a XI–XIII. századi orosz-magyar kapcsolatok egyháztörténeti vonatkozásairól // *Történeti Tanulmányok Dél Pannóniából (A dél-dunántúli történészek II. regionális konferenciájának válogatott előadása)*. Pécs, 1987. május 9–10). – Pécs: Pécsi Akadémiai Bizottság, 1988. – T. 2. – Old. 29–37; *Font M.* Oroszország, Ukrajna, Rusz. – Budapest: Ballasi kiadó; Pecs: University press, 1998. – 218 s; *Font M.* Przedstawicie drobnej szlachty na pograniczu polsko-węgierskim w XIII wieku i losy ich rodzin // *Cracovia. Polonia. Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofirwane J. Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*. – Kraków: Secesja, 1995. – S. 427–439; *Font M.* Szempontok III Béla halicsi hadjárataihoz kronologijához // *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae*. – *Acta Historica*. – T. 84. – Szeged, 1987. – О. 45–50; *Font M.* Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien im ersten Drittel des 13. Jh. // *Studia Slavica Hungariae*. – 1993. – № 1–2. – S. 27–39 etc.

увагу здебільшого на відображенні, аналізі, науковій критиці низки дискусійних питань русько-угорських відносин. Звідси – не особлива прихильність до хронологічної систематизації фактів, їх відтворення і т. п. Результатом подібної роботи стала поява дуже цікавих із джерелознавчої точки зору підрозділів, які відображають кількісні і якісні показники контактів Арпадів з князями Русі на сторінках угорських королівських актів, нарративної спадщини Угорщини, Польщі, східнослов'янських князівств та ін.

Автор підкреслила, що в період Середньовіччя на території підвладній угорцям проживала велика кількість представників Русі, про що свідчить топоніміка дипломів і булл. Деякі представники східнослов'янської знаті (князі, бояри), як аргументовано доводить М. Фонт, в різний час знаходили притулок саме в Угорщині. Серед класичних прикладів – *Gerazclavus filius regis Ruthenorum*, *Ladislaus Ruthenus*, *Maladik Ruthenus*.

У той же час угорська знать, що брала участь в походах королів на схід (особливо за доби Бели III і Ендре II), судячи з даних актів, одержувала за свою службу доволі непогані земельні пожалування. Нерідко заслуги нобілітету перераховувалися в документах, що дозволяє, як переконана дослідниця, більш детально реконструювати картину військових зіткнень на Русі. Перелік згадуваних угорських магнатів, які скористалися такими привілеями, згідно уцілілих джерел, кінця XII–XIII ст., налічує близько 25 персон.

Міждинастичні відносини двох сусідніх країн в IX–XIII ст. проходили, на думку М. Фонт, в чотири етапи: період зародження контактів та їх поодиноких проявів у IX–XI ст.; становлення обопільного союзу київських князів і Арпадів, спрямованого насамперед проти володарів Галицької землі (кінець XI–XII ст.); період правління Ендре II (1205–1235 рр.), що характеризується особливо активними і частими походами угорців до Галичини, проявом експансивних планів; час налагодження і функціонування більш менш позитивних контактів між Белою IV (1235–1270 рр.) і королем Данилом (1201–1264 рр., королівський титул одержав в 1253 р.).

Згідно М. Фонт, вказані зв'язки пропонованого проміжку часу, в цілому, характеризувалися укладенням чисельних шлюбів, проведенням неодноразових військових походів і союзів. Кількість міждинастичних шлюбів, як наводить М. Фонт у одній із генеалогічних таблиць, складає біля 10 одиниць (хоча автор вважає сумнівним вірогідність одруження Карла Роберта Анжуйського (1308–1342 рр.) з дочкою галицького князя на початку XIV ст.). Військових походів і

озброєних зіткнень, що відбулися в різні землі Русі (найбільш часто до Галицької землі) історик нараховує близько 25.

Серед найбільш дискусійних фрагментів монографії М. Фонт фігурують: сумнівна можливість співпраці угорських племінних вождів з князем Святославом (†972 р.) в кінці 60 – на початку 70-х рр. X в. (болгарські війни київського правителя); міркування з приводу етнічної приналежності і територіальної локалізації «*Marchia Ruthenorum*»; роздуми про ідентифікацію особи «*Colomanidis regis Haliciensis*» – ймовірно Бориса Коломановича, сина короля Коломана I (1096–1116 рр.); а також про етнонім «*Gubatos*» – можливо населення Галицької землі тощо.

Історик, доповнивши книгу додатковим матеріалом у формі хронологічних таблиць, схем створення того, або іншого джерела, карт та ін., істотно спростила роботу читача, що ризикував «потонути» в достатньо великій кількості фактів, імен, подій і т. д. Порівняльна характеристика датування літописів та хронографічних досліджень О. Годінки, М. Грушевського, В. Пашуто, Л. Черепніна дозволило М. Фонт більш об'єктивно відтворити картину подій вказаного періоду, одночасно ознайомивши більш широке коло угорських любителів історії з досягненнями української і російської історіографії.

Проте, на наш погляд, робота б обов'язково виграла за рахунок більш якісного і повноцінного розгляду М.Фонт, характеру міжособистісних зв'язків королів Арпадів та східнослов'янських князів у XIII ст. при умові співставлення і порівняння такого типу взаємин із західноєвропейськими аналогами. Більше уваги, як ми вважаємо, історик повинна була приділити використанню археологічного матеріалу, даним допоміжних історичних дисциплін. Останні розкопки Крилоса-Галича (Ю. Лукомський, Б. Томенчук), городищ Буковини (І. Возний, С. Пивоваров) та інших місцевих княжих центрів на сучасному етапі істотно розширили предмет дослідження русько-угорських зв'язків IX–XIII ст.

Проте, на наш погляд, робота Марти Фонт є свого роду проривом після більш ніж 200-річного застою в плані видання монографії з даної проблематики. Історик виконала ключові завдання, що стояли перед нею, одночасно запропонувавши предмет для роздумів майбутнім молодим поколінням дослідників. Переклад роботи печської дослідниці на українську або російську мову суттєво б спростив роботу з даною книгою, як і, в цілому, дав би можливість більш широкому колу читачів ознайомитися із творчістю талановитого історика.